

УДК 339.9.009.12 (477)

Тараненко І. В., к.е.н., доцент
Донецький національний університет

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Тараненко І. В. Стратегічний аналіз глобальної конкурентоспроможності України в умовах посткризового відновлення. Здійснено SWOT - аналіз факторів глобальної конкурентоспроможності України. Визначено, що покращення конкурентних позицій має здійснюватись шляхом системного подолання критичних відставань та загроз, з одночасним створенням та посиленням конкурентних переваг. Запропоновано визначати стратегічні цілі забезпечення конкурентоспроможності за сценарним методом.

Тараненко И. В. Стратегический анализ глобальной конкурентоспособности Украины в условиях посткризисного восстановления. Проведен SWOT анализ факторов глобальной конкурентоспособности Украины. Установлено, что усиление конкурентных позиций должно осуществляться путем системного преодоления критических отставаний и угроз, с одновременным созданием конкурентных преимуществ. Предложено определять стратегические цели обеспечения конкурентоспособности при помощи сценарного метода.

Taranenko I. The Strategic Analysis of the Global Competitiveness of Ukraine under the post- crisis recovery. The SWOT –analysis of the determinants of global competitiveness of Ukraine was conducted. The statement that the strengthening of competitive position may be realized through systemic overcoming the critical lags and threats, simultaneously with creation the competitive edges. The author proposes to determine the strategic goals of increasing competitiveness by using the scenario method.

Постановка проблеми. Світова економіка продовжує відновлюватись після руйнівного кризового спаду. В умовах посилення нерівномірності економічного розвитку та поступового «перебалансування сил» в глобальній економічній системі увага до проблеми забезпечення конкурентоспроможного розвитку країн постійно зростає.

Найбільш репрезентативним на сьогодні вважається рейтинг Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) за індексом глобальної конкурентоспроможності. До загального розрахунку включено 142 країни світу та 111 індикаторів, зведених у 12 факторів (pillars). Щороку відзначаються зміни в рейтингу позицій країн, в т.ч. України. Проте дані про річну зміну поточних показників конкурентоспроможності країни не надають цілісної картини, та мають бути розглянуті в динаміці. Зміни, обумовлені впливом світової фінансово- економічної кризи, висувають нові вимоги щодо довгострокових стратегій підвищення конкурентоспроможності країн світу. Комплексний стратегічний аналіз факторів глобальної конкурентоспроможності країн дає змогу сформулювати стратегічні цілі на макрорівні в залежності від внутрішніх та зовнішніх умов, та визначити шляхи їх досягнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико – методологічні та прикладні аспекти глобальної конкурентоспроможності країн, умови формування нових джерел забезпечення та підвищення конкурентоспроможності шляхом утворення та збереження конкурентних переваг, перетворення потенційних конкурентних переваг на реальні. висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених Л. Антонюк [1], О. Білоруса [2], М. Гельвановського [3], Я. Жаліла, І. Крючкової, Ю. Полунєєва, М. Портера [4], Дж. Стігліца, О. Швиданенка [6]. Стратегічні підходи до визначення цілей конкурентоспроможного розвитку і забезпечення заходів з їх виконання розкрито в

роботах Р. Аткінсона, В. Геєця [6], Д. Лук'яненка [5], Ю. Макогона [5], Ю. Пахомова, К. Прахалада, А. Філіпенка [5], Г. Хамела, Ю. Яковця. Втім, комплексний стратегічний аналіз факторів глобальної конкурентоспроможності країн, в т.ч. України, для після кризового періоду 2010-2012 рр., на сьогодні відсутній.

Метою статті є визначення пріоритетних напрямків підвищення конкурентоспроможності України в глобальному середовищі, в умовах посткризового відновлення економіки, з використанням методів стратегічного аналізу.

Викладення основного матеріалу. Проведено комплексний моніторинг динаміки конкурентної позиції України в рейтингах ВЕФ. Відстежено зміну конкурентної позиції України (табл. 1). Позначка ↑↑ означає виражену тенденцію до зростання відповідного показника, ↓↓ - тенденцію до скорочення, а ↑↓ - перемінний рух у бік скорочення та зростання або навпаки.

Протягом останніх років Україна погіршила позиції в рейтингу глобальної конкурентоспроможності. Світова фінансово-економічна криза обумовила падіння в рейтингу на 17 пунктів, хоча наступний рік показав певне відновлення позиції України. Динаміка індексу конкурентоспроможності демонструє нестійкість відносно впливу несприятливих факторів. Подолання небезпечної тенденції до погіршення конкурентної позиції України, та забезпечення стійкої конкурентоспроможності в довгостроковому періоді з урахуванням особливостей циклічної динаміки світового розвитку є стратегічним завданням.

Розробці стратегічних заходів з підвищення конкурентоспроможності має передувати аналіз факторів конкурентоспроможності в контексті виявлення критичних відставань, потенційних загроз та конкурентних переваг України.

Згідно підходу фахівців Міністерства економіки України, конкурентними перевагами є такі фактори, за значеннями яких країна потрапляє до першої половини рейтингу. В свою чергу, фактори, значення яких за результатами оцінки знаходяться у третій чверті рейтингу, слід вважати потенційними загрозами для конкурентоспроможності, а в останній чверті – критичними відставаннями, що гальмують розвиток країни.

Ми вважаємо доцільним доповнити методіку шляхом віднесення факторів, за якими країна потрапляє до першої чверті рейтингу, до реальних конкурентних переваг, а факторів, за якими країна посідає місце в другій чверті рейтингу – до потенційних конкурентних переваг, або можливостей, що існують та можуть бути реалізовані за сприятливих внутрішніх умов. Крім того, необхідно враховувати загальну динаміку значень відповідних факторів та місць у рейтингах за низку років.

Слід констатувати втрату Україною єдиної реальної конкурентної переваги за фактором «Розмір ринку». Потенційні конкурентні переваги за факторами «Вища освіта й професійна підготовка», «Ефективність ринку праці», «Інновації» є нестійкими, демонструють тенденцію до скорочення або зникнення під впливом світової економічної кризи. Потенційна конкурентна перевага за фактором «Інновації» втрачена за даними останнього рейтингу. Підвищення місця за фактором «Інфраструктура» до 71 в рейтингу GCI 2011/2012 лише формально дозволяє віднести цей фактор до потенційних переваг.

Поглиблюється критичне відставання України за факторами «Інституціональне середовище», «Макроекономічне середовище», «Ефективність товарних ринків», «Розвиненість фінансових ринків». Наблизилось до критичного значення фактору «Розвиненість бізнесу».

Більш повне уявлення про конкурентні переваги та відставання країни дозволяє отримати порівняльний аналіз оцінок окремих факторів конкурентоспроможності в межах окремих груп країн, що різняться за стадіями розвитку, концептуально обґрунтованими ще М. Портером [4]. Експерти ВЕФ виділяють групи країн залежно від факторів, що лежать в основі економічної моделі, та відповідно – від джерел конкурентних переваг:

- перша група - країни, економіка яких розвивається на факторній основі;

- друга група - країни, розвиток яких визначається економічною ефективністю;
- третя група - країни, економіка яких розвивається на інноваційній основі.
- Крім того, визначені дві перехідні групи країн: від першої стадії до другої, і від другої стадії до третьої [7].

Таблиця 1

№	Фактори глобальної конкурентоспроможності	Рейтинг 2006/07		Рейтинг 2007/08		Рейтинг 2008/09		Рейтинг 2009/10		Рейтинг 2010/11		Рейтинг 2011/12		Динаміка/ результат порівн. з 2006/07
		Країн 122	Оцінка	Країн 131	Оцінка	Країн 134	Оцінка	Країн 133	Оцінка	Країн 139	Оцінка	Країн 142	Оцінка	
	Фактори, що визначають базові умови													
1	Інституціональне середовище	86	4,15	90	4,06	86	4,15	94	3,96	102	3,92	98	4,18	↑↑ / -
2	Інфраструктура	104	3,14	115	3,12	115	3,26	120	3,10	134	2,96	131	2,98	↑↑ / -
3	Макроекономічне середовище	69	3,30	77	3,09	79	3,13	78	3,39	68	3,88	71	3,87	↑↑ / +
4	Охорона здоров'я й початкова освіта	74	4,27	82	4,67	91	4,62	106	3,96	132	3,20	112	4,21	↑↑ / -
4	Охорона здоров'я й початкова освіта	94	5,88	74	5,37	60	5,59	68	5,41	67	5,70	74	5,64	↑↑ / +
	Фактори, що посплюють ефективність													
5	Вища освіта й професійна підготовка	69	3,68	66	3,93	58	4,12	68	4,05	72	3,98	74	4,00	↑↑ / -
6	Ефективність товарних ринків	48	4,35	53	4,20	43	4,46	46	4,38	46	4,61	51	4,58	↑↑ / +
7	Ефективність ринку праці*	80	3,96	101	3,74	103	3,87	109	3,74	129	3,53	129	3,58	↑↑ / -
8	Розвиненість фінансових ринків*	-	-	65	4,30	54	4,47	49	4,57	54	4,54	61	4,44	↑↑ / +
9	Технологічна готовність	-	-	85	3,96	85	4,00	106	3,56	119	3,31	116	3,39	↑↑ / -
10	Розмір ринку*	90	2,71	93	2,75	65	3,38	80	3,37	83	3,37	82	3,47	↑↑ / -
10	Розмір ринку*	-	-	26	4,62	31	4,56	29	4,67	38	4,53	38	4,54	↑↑ / -
	Фактори, що визначають інноваційний розвиток													
11	Розвиненість бізнесу	78	3,47	75	3,52	66	3,66	80	3,42	88	3,30	93	3,29	↑↑ / +
12	Інновації	76	3,84	81	3,83	80	3,91	91	3,63	100	3,48	103	3,48	↑↑ / -
	Індекс глобальної конкурентоспроможності													
	Індекс	73	3,11	65	3,22	52	3,40	62	3,21	63	3,11	74	3,11	↑↑ / -
	Індекс	78	3,89	73	3,98	72	4,09	82	3,95	89	3,90	82	4,00	↑↑ / +

Складено автором. Джерело: The Global Competitiveness Reports 2006-2012 [7, 8]

*Розраховується з 2007/2008 р.

Результати графічного порівняння оцінок по окремих факторах конкурентоспроможності для України з середніми оцінками факторів для чотирьох груп

країн за методом матриці конкурентоспроможності (рис. 1) підтверджують наявність потенційних конкурентних переваг в освітній та кадровій сферах.

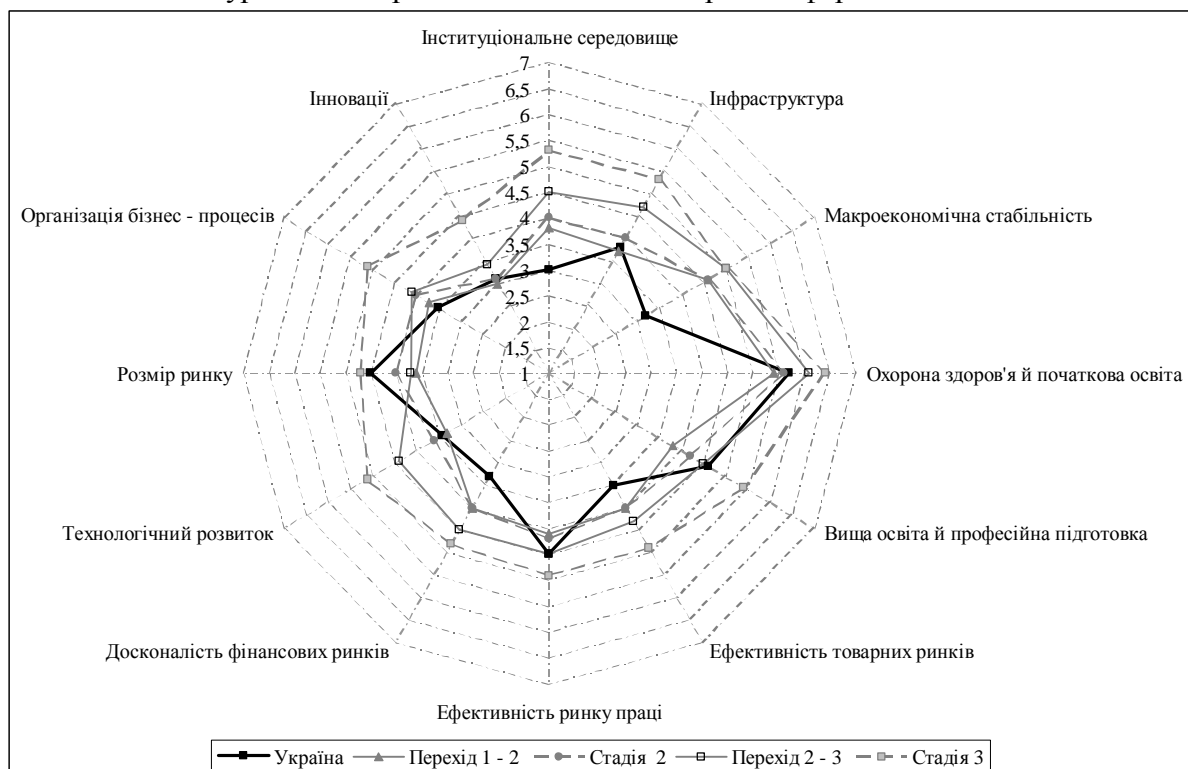

Рис. 2. - Матриця глобальної конкурентоспроможності України
 Складено автором. Джерело: The Global Competitiveness Report 2010/2011 [7]

Внаслідок кризи Україна суттєво віддалилась від стадії, керованої інноваціями, на якій знаходяться країни, що мають високий рейтинг за GCI та рівень національного добробуту. Спираючись на дані рейтингу GCI 2011/2012, здійснено SWOT - аналіз глобальної конкурентоспроможності України (табл. 2).

Таблиця 2

SWOT - аналіз факторів глобальної конкурентоспроможності України, за рейтингом Глобальної конкурентоспроможності 2011 – 2012 рр.

<u>Сила (Strength)</u>	<u>Слабкість (Weakness)</u> Ранг/оцінка
	Охорона здоров'я та початкова освіта (74/5,64) Технологічна готовність (82/3,47) Інновації (74/3,11) Розвиненість бізнесу (103/3,48)
<u>Можливості (Opportunities)</u> Ранг/оцінка	<u>Загрози (Threats)</u> Ранг/оцінка
Інфраструктура (71/3,89) Вища освіта і професійна підготовка (51/4,58) Ефективність ринку праці (61/4,44) Розмір ринку (38/4,54)	Інституційне середовище (131/2,98) Макроекономічні умови (112/4,21) Ефективність товарних ринків (129/3,58) Розвиненість фінансових ринків (116/3,39)

Складено автором. Джерело: The Global Competitiveness Report 2011/2012 [8]

До сильних сторін віднесено фактори, за якими країна має реальні конкурентні переваги (знаходиться у першій чверті рейтингу); з можливостями пов'язані потенційні

конкурентні переваги (друга чверть рейтингу); слабким сторонам відповідають фактори третьої чверті рейтингу; загрозу становлять фактори, за якими країна опинилась в останній чверті рейтингу глобальної конкурентоспроможності.

Загрозливим є поглиблення критичних відставань за базисними факторами глобальної конкурентоспроможності – інституційне та макроекономічне середовище, ефективність товарних і фінансових ринків. Сюди ж можна віднести розвиненість бізнесу, за якою Україна посідає місце в другій сотні країн.

Перехід факторів «Інновації» та «Охорона здоров'я та початкова освіта» з групи можливостей (за попереднім рейтингом) до слабких сторін є свідченням втрати конкурентоспроможності за рівнем інноваційного потенціалу та добробуту населення, тобто ключовими показниками конкурентоспроможності країн на мікро- та макрорівні.

Не кращим чином виглядають фактори, з яким пов'язані потенційні конкурентні переваги, тобто можливості стосовно підвищення конкурентоспроможності. Фактор «Інфраструктура» займає місце на нижній межі цієї групи з рейтингом 71 із 142 країн. За фактором «Вища освіта і професійна підготовка» Україна погіршила свій показник навіть з кризовими роками. Слід зазначити, що саме перевага в сфері освіти та якості людських ресурсів вважається найбільш вагомою для України та розглядається як стратегічна з точки зору розбудови моделі інноваційної економіки. Як свідчать результати аналізу, ця перевага втрачається досить швидкими темпами. Погіршується позиція за показником «Розмір ринку» внаслідок скорочення купівельної спроможності та абсолютного скорочення чисельності населення. Не дає приводу для оптимізму стан фактору «Технологічна готовність».

За результатами SWOT – аналізу виявлено, що сильні сторони в контексті факторів забезпечення конкурентоспроможності в Україні відсутні. Наближення до цієї групи не простежується ні за єдиним фактором.

Експерти ВЕФ наголошують на щільній взаємній залежності, взаємозв'язку та тенденції до доповнюваності досліджуваних факторів конкурентоспроможності. «Інновації (№12) неможливі без інститутів (№1), що гарантують права інтелектуальної власності. Це неможливо реалізувати в країнах з низьким рівнем освіти та професійної підготовки робочої сили (№5). Інновації ніколи не виникнуть в економіках з неефективними ринками (№6, №7, и №8) або без розвинутої та ефективної інфраструктури (№2)» [8].

Звідси випливає, що покращення конкурентних позицій України на етапі переходу до посткризового відновлення має відбуватись не шляхом хаотичного «латання дірок», а здійснюватись на засадах системного подолання критичних відставань та загроз, одночасно з просуванням до більш високих стадій розвитку за класифікацією ВЕФ, через впровадження комплексних заходів, спрямованих на створення та ефективну реалізацію реальних конкурентних переваг на засадах економіки знань.

За результатами проведеного SWOT – аналізу, в межах стратегії забезпечення конкурентоспроможності України необхідно передбачити триєдину ціль, окремі складові якої сформульовані за принципом цілепокладання за сценарним методом:

1. Скорочення (зведення до мінімуму) загроз, обумовлених незадовільним станом факторів «Інститути», «Макросередовище», «Ефективність товарних ринків», «Розвиток фінансових ринків». Можливими варіантами є: підвищення рейтингів та оцінок факторів у межах останньої чверті рейтингу поля «Загрози» (базовий сценарій); переведення факторів з поля «Загрози» до поля «Слабкі сторони» (оптимістичний сценарій). Сюди ж слід віднести завдання підвищення оцінки та рейтингу за фактором «Розвиток бізнесу» (103 місце) в межах поля «Слабкі сторони» (базовий сценарій);

2. Створення конкурентних переваг шляхом виведення з поля «Слабкі сторони» факторів «Охорона здоров'я та початкова освіта», «Технічна готовність», «Інновації» та переведення до поля «Можливості», тобто перетворення на потенційні

конкурентні переваги (базовий сценарій); переведення до поля «Сильні сторони» та перетворення на реальні конкурентні переваги (оптимістичний сценарій);

3. Перетворення потенційних переваг на реальні переваги покроково, шляхом підвищення рейтингів та оцінок факторів «Інфраструктура», «Вища освіта та професійна підготовка», «Ефективність ринка праці», «Розмір ринку» (базовий сценарій); після чого слід перейти до виведення названих факторів з поля «Можливості» та переведення до поля «Сильні сторони» (оптимістичний сценарій).

Висновки:

1. За результатами комплексного моніторингу виявлено погіршення конкурентної позиції України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за 2006 - 2012 рр.

2. Здійснено SWOT - аналіз факторів глобальної конкурентоспроможності України. Виявлено відсутність сильних сторін забезпечення конкурентоспроможності.

4. Покращення конкурентних позицій України має здійснюватись шляхом системного подолання критичних відставань та загроз, з одночасним створенням та посиленням конкурентних переваг. Запропоновано визначати стратегічні цілі забезпечення конкурентоспроможності за сценарним методом.

5. В подальших дослідженнях необхідно виявити фактори конкурентоспроможності, готові для реалізації базового та оптимістичного сценаріїв, та розробити відповідні операційні стратегії та конкретні плани заходів для їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л. Антонюк / — К.: КНЕУ, 2004. — 275 с.

2. Білорус О. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: Монографія / О. Білорус / — К.: НІСД, 2002. — 132 с.

3. Гельвановский М.И. Конкурентоспособность национальной экономики: проблемы статистического сопровождения. Поиск методологической адекватности / М. Гельвановский, К. Рожков, Н. Скрыбина. — М.: ИИЦ «Статистика России», 2009. — 383 с.

4. Портер М. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран / Портер М.; пер. с англ. — М.: «Международные отношения», 1993. — 896с.

5. Международные стратегии экономического развития / [Д.Г. Лукьяненко, Ю.В. Макогон, Ю.Н. Пахомов, А.С. Филиппенко, С.В. Громенкова]; Под ред. Ю.В. Макогона. — К.: Знання, 2007. — 461 с.

6. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. / [В. Геєць, Б. Кваснюк, О. Шнипко та ін.]; За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл. — кор. НАН України Б.Є. Кваснюка.— К.:Фенікс, 2007.

7. Global Competitiveness Report. World Economic Forum [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.weforum.org/>

8. Global Competitiveness Report 2011-2012. Global Competitiveness Report 2011-2012. / World Economic Forum, Geneva. 2011. — 544 p.

Ключові слова: глобальна конкурентоспроможність, криза, конкурентні переваги, SWOT аналіз, стратегічні цілі.

Ключевые слова: глобальная конкурентоспособность, кризис, конкурентные преимущества, SWOT - анализ, стратегические цели.

Key words: global competitiveness, crisis, competitive edges, SWOT –analysis, strategic goals.